

Ang Pulong: Usa ka Pamalandong

Renante D. Pilapil

Sa tibuok nakong kasinatian sa pilosopiya, wala pa gyod ko makasulay pagsulat ug pagpamilosopiya sa Binisaya. Ingles pirmi ang akong gamit. Mao man kini ang akong naandan kaniadto pa. Ang mga libro ug artikulo sa pilosopiya nga akong ginabasa nahisulat sa Ingles. Sa eskuwelahan kaniadto, Ingles man pod ang gamit sa klase. Busa, nakat-on na lang pod kog Ingles.

Hanas ko magbinisaya. Gipakatawo ug midako ko nga Bisaya. Binisaya ang akong ginagamit adlaw-adlaw. Apan ngano man nga dili Binisaya ang akong ginagamit sa pagpamilosopiya nga Bisaya man unta ko?

Karon na siguro ang tukmang panahon nga mosulay ko sa pagsulat ug pagpamilosopiya sa Binisaya. Kini akong gihimo dili lang tungod kay gusto nako ibutyag nga gimahal nako ang akong kaugalingong sinultihan. Aduna pay lain ug mas bug-at nga kasikaran. Gusto nako masabtan ug matugkad kon unsa ang kahulogan sa pulong ug kon unsa ang kalabotan niini ngadto sa pagpamilosopiya aron makaingon ta nga adunay kalahian kon magpilosopiya ta sa Binisaya ug kon magpilosopiya ta sa Ingles. Kini nga mga butang ang akong pangitaan og tubag niining papela.

Ang Pulong ug ang Salabotan

Sa tanan nga mga binuhat sa kalibotan, ang tawo lang ang gihatagan og gasa sa salabotan. Makamao siya maghunahuna, mamalandong, ug mangatarongan – mga kalaki nga dili mahimo sa iro, manok, o kanding. Gumikan niini, nabag-o sa tawo ang nawong sa kalibotan.

Gihatagan niya og kahayag ang kangitngit, kasaba ang kahilom, ug katugnaw ang kainit.

Matod ni Hans-Georg Gadamer, usa ka Aleman nga pilosopo, ang salabotan sa tawo dili hingpit uyamot (*TM*, 422–425). Aduna kini kinutoban. Kon maghunahuna ang tawo, dili sama sa kompyuter nga sa isa lang ka klik, paspas kaayo motrabaho. Una makakab-ot og hingpit nga pagsabot ang atong hunahuna, daghan pa kini agian. Mongadto-nganhi, morag makig-istorya sa kaugalingon. Ang atong kaistipan mangita og sumpay sa lahi-lahi nga mga kasayoran aron makit-an ang kinatibuk-an. Busa, dili kalit ang pagkawhat sa pagtukib sa atong hunahuna. Hinay-hinay kini.

Apan ang pagngadto-nganhi nga giagian sa atong hunahuna dili mahitabo kon walay pulong. Ang pulong mao ang pinakaunang kinahanglan aron kita makahunahuna. Ang atong salabotan dili makalihok kon bulag sa pulong. Ang paghan-ay sa atong mga nahunahuna dungan usab sa paghan-ay sa mga pulong. Kon walay pulong, walay salabotan. Usa ra ang pulong ug ang salabotan (*PH*, 27). Dako nga magic kon makahunahuna ang tawo bisan og walay pulong. Mao nga kon dili mapamulong, wala. Kulang man ang pulong aron mahulagway ang atong mga kasinatian, ordinaryo o mistikal, ang pulong pa gihapod ang naghatag kanato og giya aron kita makaingon nga aduna kitay nasinati.

Kon nagkahiusa ang pulong ug ang salabotan, nagpasabot nga ang pulong dili usa ka galamiton sa hunahuna ug, ilabi na, sa tawo. Ang galamiton mahimong biyaan o ipadaplin. Sa panahon nga ato kining gamiton, diha kini kanato. Apan kon dili na kinahanglan, ato kining ilabay o ibutang sa daplin nga layo kanato. Ang pulong dili sama niini. Dili puwede nga mogamit ta og usa ka pulong gikan sa bodega sa atong mga baba, unya pagkahuman ato kini ibalik usab didto kon asa daghang mga pulong nga atong puwede mapilian (*PH*, 21). Kon maingon ani ang kahimtang, aduna diay panahon sa hunahuna ug sa kinabuhi sa tawo nga dili niya kinahanglan ang pulong, nga hilayo siya sa pulong.

Sukwahi kini sa atong kasinatian. Walay panahon nga gawas kita sa kalibotan sa pulong. Dili kita makahunahuna ug mabuhi kon walay pulong. Dili kita puwede makalingkawas gikan sa pagkabilanggo sa pulong bisan og temporaryo lamang. Diha na kita daan sa pulong kaniadto pa. Kita ang giangkon sa pulong. Dili kita ang miangkon niini

sama sa usa ka galamiton. Ang pulong ug salabotan magkauban gayod sa tanang panahon.

Busa, matod ni Gadamer, sayop ang ginatawag nga “Instrumentalist Theory” sa lengguwahe nga maoy sinugdanan sa konstruksyon sa mga artipisyal nga mga pulong (*TM*, 414 – 417). Kabahin niini ang mga siyentipiko o teknikal nga terminolohiya kon asa morag gipatay ang kinabuhi sa pulong pinaagi sa paghatag niini og usa ka piho (*fixed*) nga kahulogan. Tinuod nga ang paggamit sa mga teknikal nga termino makahatag og kalinaw sa mga pulong nga dili klaro aron malikayan ang sayop nga interpretasyon. Apan mao usab kini ang hinungdan aron dili makasabot ang ubang tawo sa maong pulong, ilabi na gayod kadtong mga ordinaryong tawo.

Kon ang pulong ug salabotan magkahiusa, dili mahimo nga mas hawod ang tawo sa pulong. Dili siya makalingkawas sa pulong bisan unsa pay iyang buhaton.

Ang Pulong ug ang Kalibotan

Sumala ni Gadamer, dili lang tungod sa pulong nga ang tawo makaangkon og salabotan. Sanglit adunay pulong, ang tawo makabaton usab og kalibotan (*TM*, 443). Ang ‘kalibotan’ dili usa ka koleksyon sa mga butang nga gitapok sa tawo. Ang kalibotan mao ang konteksto o sitwasyon kon asa gilabay ang tawo nga mamahimong basehan sa iyang salabotan. Ang pulong nagpailaila sa tawo ngadto sa usa ka klase nga kinabuhi nga nasinati nang daan sa ubang mga tawo. Magtudlo kini kaniya mahitungod sa usa ka pamaagi sa pagsabot ug pag-aninaw sa kalibotan, sa usa ka tawhanong panghunahuna ug pagpuyo. Sukwahi sa pagtuo sa sosyolohiya, ang pulong dili nato maingon nga parte lang sa usa ka kultura. Kon dili, mao gyod kini ang sumbanan ug kinabuhi sa usa ka kultura. Pinaagi diha sa sinultihan atong makita ang kultura sa mga tao.

Pananglitan ang pulong nga “po” ug “opo.” Kini nga mga pulong gikan sa Tagalog ug ginagamit sa mga Tagalog kon makig-estorya sa mas tigulang sa ilaha. Kon mogamit ka niani, nagpasabot nga ikaw matinahoron. Apan, kabalo ta nga sa Binisaya, dili nato ni ginagamit nga mga pulong. Kon dili ta mag-“po” ug “opo” sa atong nanay o tatay,

manang o manoy, lolo o lola, o si kinsa man nga dili nato kaila apan mas magulang sa atoa, dili nagpasabot nga kita walay pagtahod. Dinhi atong mamatikdan nga ang atong mga ginagamit nga mga pulong magtudlo kanato sa usa ka kalibotan nga lahi sa uban.

Tungod kay daghan man ang tawo nga adunay magkalainlain nga nitibong pinulongan, daghan ug managlahi pod ang pagtan-aw sa tawo sa kinabuhi. Ang mga Bisaya lahi ra sa mga Tagalog. Ang Bisaya kon mag-istoryahanay, mora og nag-away kay bisan og magdug-ol ra, magsininggitay. Ingon sa uban, kini nagpasabot nga isog ang Bisaya sama ni Lapu-lapu. Ang mga Ilonggo pod, lahi ra ang sinultihan. Sa dili pagdaot, mora og "luyat" mag-estorya ang Ilonggo, nagpasabot nga ang mga Ilonggo mga "swit" nga tawo, apan kon masuko, ikaw na lang motago.

Miingon si Gadamer nga ang tawo dili makasayod kon kanus-a siya nakahibalo pagsulti sa iyang unang pulong. Siya nahisulod na diha daan sa usa ka kalibotan. Ang pagkahibalo sa usa ka sinultihan sama sa pagkahibalo kon unsaon paglangoy. Naunlod na kita daan sa tubig. Nakasalom na kita una makalangoy. Diha na kita daan sa pulong una kita makahibalo mo-estorya. Ang pulong sama sa usa ka siyudad diin kita gipakatawo, mipuyo, ug midako.

Apan sama usab sa usa ka siyudad, dili kita gipreso niimi. Ang atong nitibong pinulongan nagahatag kanato og kagawasan aron molangyaw sa ubang siyudad, aron makakat-on sa ubang pinulongan. Ang atong nitibong pinulongan modala kanato ngadto sa ubang mga pinulongan aron sila usab ato nga pagapuy-an. Mas paspas gani ta makahibalo kon mopuyo gyod kita sa lugar kon asa kini ginagamit adlaw-adlaw. Dili lang tungod kay magamit nato adlaw-adlaw ang pulong, kon dili usab kay diha dayon masinati nato ang kalibotan sa mga tao nga naglitok sa maong sinultihan. Mas masabtan nato ang mga *nuances* sa matag pulong.

Sukwahi sa giingon sa mga lingguwista, si Gadamer mibarog nga ang pulong dili puwede ikahon ngadto sa porma o *form* (PH, 65). Ang porma mao ang gramatika, syntaksis, ug ponetika sa lengguwahe. Kon atong ibulag ang mensahe sa porma, ang pulong mawad-ag bili. Mamatay kini. Walay unod. Ang pulong pulong tungod kay aduna kini ginaingon. Ang porma sa pulong mawagtang ngadto sa mensahe sa panahon nga kita mogamit niini. Ang tugon sa pulong mao ang komon nga kalibotan diin kita mipuyo. Busa ang pagtuon kon unsaon pag-estorya sa usa ka pulong

dili sama sa pagsag-ulo sa mga estruktura ug balaod sa gramatika. Kon dili, sama kini sa pagsabot kon unsa ang mensahe sa pulong pinaagi sa adlaw-adlaw nga paggamit niini.

Human nato makit-an ang kalabotan sa pulong ngadto sa kinabuhi sa tawo, karon mahimo na siguro natong tan-awon kon unsa ang kalabotan sa pulong ngadto sa pagpamilosopiya.

Ang Pulong ug ang Pagpamilosopiya

Ang pagpamilosopiya ginaingon nga kauban kanunay sa hunahuna nga walay hunong sa pagpangita sa kamatuoran. Ang tawo gihatagan og salabotan aron iyang mas masabtan ang mga panghitabo sa kalibotan. Tungod niini, ang pilosopo migahin og dako nga panahon para magtuki ug mamalandong sa mga importanteng butang sa kinabuhi nga kasagaran gibalewala sa mga ordinaryong tawo. Kinsa ang Diyos, unsa ang tama ug maayo, ug kinsa ang tawo – kini ang pipila sa mga butang nga buot pangitaan og katin-awan sa pilosopo.

Apan kining mga butanga mapangitaan lamang og katin-awan sa pilosopo sa adlaw-adlaw nga tawhanong kasinatian. Mao nga ang tinuod nga pilosopo dili kadtong naglutaw lang sa hangin, hinunoa siya kadtong nakabarog sa yuta. Kahibalo siya sa mga katikaran sa iyang palibot. Dili siya buta ug bungol. Dili siya nakapuyo sa ibabaw sa tore ug nagalantaw lang sa mga panghitabo sa ubos. Kahibalo siya monaog ug molihok, mo-apil-apil sa mga katikaran, ug makighimamat sa ubang mga tawo. Kon ginapangita sa pilosopo ang kamatuoran, dili siya mahimong mopahilayo sa mga konkretong butang sa kalibotan.

Ang pagpamilosopiya dili lang puro hunahuna. Aduna pod kiniy lihok. Kon ang pilosopo puno og kinaadman, puy-an usab niya ang iyang mga nahikaplagan sa pagtuki ug pamalandong. Mahimo niya kini nga iyang kaugalingong pagtukib ug paglantaw sa kinabuhi ug kalibotan. Kon namilosopiya ta, gipili nato ang usa ka matang nga kinabuhi ug kalibotan nga atong puy-an hangtod sa atong lubnganan. Busa ang pagpamilosopiya kinabuhi ug kalibotan.

Kon mao kini ang buot ipasabot sa pagpamilosopiya, unsa man ang kalabotan sa pulong niini?

Una, imposible makahunahuna ang pilosopo kon walay pulong. Aron makapamalandong, nanginahanglan siya og mga pulong. Dili ug dili niya makit-an ang kamatuoran kon walay pulong. Ang pulong sama

sa usa ka suga nga naghatag og kahayag aron iyang mahulagway ang kamatuoran. Kon walay pulong, kangitngit lamang ang mopatigbabaw. Walay mahunahunaan ug walay masabtan ang tawo. Sa laktod nga pagkasulti, walay mahitabo nga pagpamilosopiya.

Ikaduha, tungod kay ang pulong kalibotan man, ang pulong magtudlo kanato sa pilosopiya sa usa ka katilingban. Tungod sa paggamit sa ilang pulong, makat-on kita kon unsa sila maghunahuna, mangatarongan, mamalandong, manimuyo, ug maglantaw sa kinabuhi. Busa kon mamilosopiya kita sa Ingles, misulod kita sa kalibotan sa mga tawo nga ang nitibong sinultihan Ingles. Kita maghunahuna sama sa ilang panghunahuna, magtan-aw sa kalibotan sama sa ilang pagtan-aw sa kalibotan.

Apan kining pagsulod ngadto sa ilang kalibotan nga mahitabo tungod sa pulong dili perpekto o puro, bisan og mopuyo pa kita sa usa ka komunidad nga Ingles ang nitibong pinulongan. Imposible kini mahitabo tungod kay dili nato mabiyaan sa tinuoray ang atong kaugalingong konteksto ug kasinatian. Ang puwede nato mahimo mao lamang ang pagbutang sa Ingles sa Binisaya nga konteksto. Busa makaingon ta og Binisaya nga Iningles tungod kay atong ginapaningkamotan nga ihaom sa atong Binisayang kalibotan ang Ingles nga kalibotan.

Sama usab niini ang mahitabo kon mag-estudyo kita og mga pilosopiya sa ubang langyaw nga pilosopo. Dili nato makalimtan ang atong kaugalingong pilosopiya, ang atong kaugalingong pagtan-aw sa kinabuhi tungod kay dala-dala nato kini bisan asa ta ipadpad sa kapalaran. Ginahaom lang nato sa atong kaugalingong konteksto ang mga nindot nga pilosopiyang langyaw. Lisod man tuod masabtan ang pilosopo sa Pranses, Aleman, Griyego, Amerikano, o Indiyang, tungod kay dili man kita makahibalo mosulti sa ilang sinultihan o wala kita nakasinati sa estayl sa ilang kinabuhi, apan dili kini nagpasabot nga dili nato sila masabtan.

Ang pulong dili sagabal sa pagsulod sa panghunahuna sa ubang tawo. Ang pulong mag-abre usab kanato sa ganghaan aron kita makasabot sa ubang pagpamilosopiya. Mao nga bisan og lahi-lahi ang atong mga pagsabot sa kamatuoran ug sa kinabuhi, bisan na magkalahi-lahi ang atong mga pinulongan, magkasinabtanay gihapon kita. Tungod

kay ang pulong mismo nagtudlo kanato nga, isip mga tawo, adunay mga butang nga nasinati natong tanan. Panaglitan tanan kita adunay mga kasinatian sa gugma, pag-antos, kagawasan, kasakit, kalipay, katahom, ug uban pa.

Konklusyon

Kon magpilosopiya kita sa Binisaya, aduna gayod kini kalahian kon magpilosopiya kita sa Ingles. Sanglit ang Binisaya mao ang atong nitibong pinulongan, mas masinati nato kon unsa ta maghunahuna, magtuki, mamalandong, mangutana, ug molantaw sa atong kinabuhi. Kay ang pagpamilosopiya migamot man diha sa atong kasinatian, mas mapalalom nato ang atong mga panabot sa tawhanong kinabuhi. Aduna kitay makaplagan nga importante ug matahom nga mga butang nga dili nato sagad makita kon magpilosopiya kita sa langyaw nga pulong.

Apan kini dili sayon himoon. Ang atong mga hunahuna nakondisyon nang daan nga magpilosopiya sa Ingles kay mao naman kini ang atong naandan. Usa pa pod, wala pa gyod nadokumento nga estayl sa pilosopiya para sa mga Pinoy, ilabi na gayod sa Binisaya. Kini nagpabilin nga dakong hagit sa mga Pilipino. Kay imbis nga mahalon nato ang atong nitibong pinulongan, pirmi naman nato og praktis sa Ingles. Usahay, ato pa gani ikaulaw ang atong nitibong pinulongan. Mag-Ingles-Ingles dayon ta aron mapansin. Mag-Ingles-Ingles pod bisan og mali. Ambot kon kanus-a pa makita sa mga Pilipino ang kahalangdon sa atong nitibong pinulongan ngadto sa nasudnong kalamboan.

Dako nga hagit para sa mga Pilipinong pilosopo nga magpilosopiya sa kaugalingong pinulongan. Dako usab nga hagit ang pagpangita kon unsa ang pilosopiyang Pinoy. Kinahanglan kita mobalik ngadto sa atong mga karaang tawo, sa mga Lumad, tungod kay didto man nato makitan ang orihinal na Pilipinhong paghuna-huna, pagtuki, ug pagsabot sa kinabuhi ug kalibotan. Sila ang mga tinuod ug nagpabiling Pilipino — wala nagpatental sa mga langyaw nga butang, ug wala miyukbo sa mga langyaw.

Tinubdan

Gadamer, Hans-Georg. 1976. *Philosophical Hermeneutics (PH)*. Translated, edited, and with Introduction by David Linge. Los Angeles: University of California Press.

Gadamer, Hans-Georg. 1999. *Truth and Method (TM)*. 2nd rev. ed. Translated by Joel Weinsheimer and Donald Marshall. New York: Crossroads Publishing Corp.